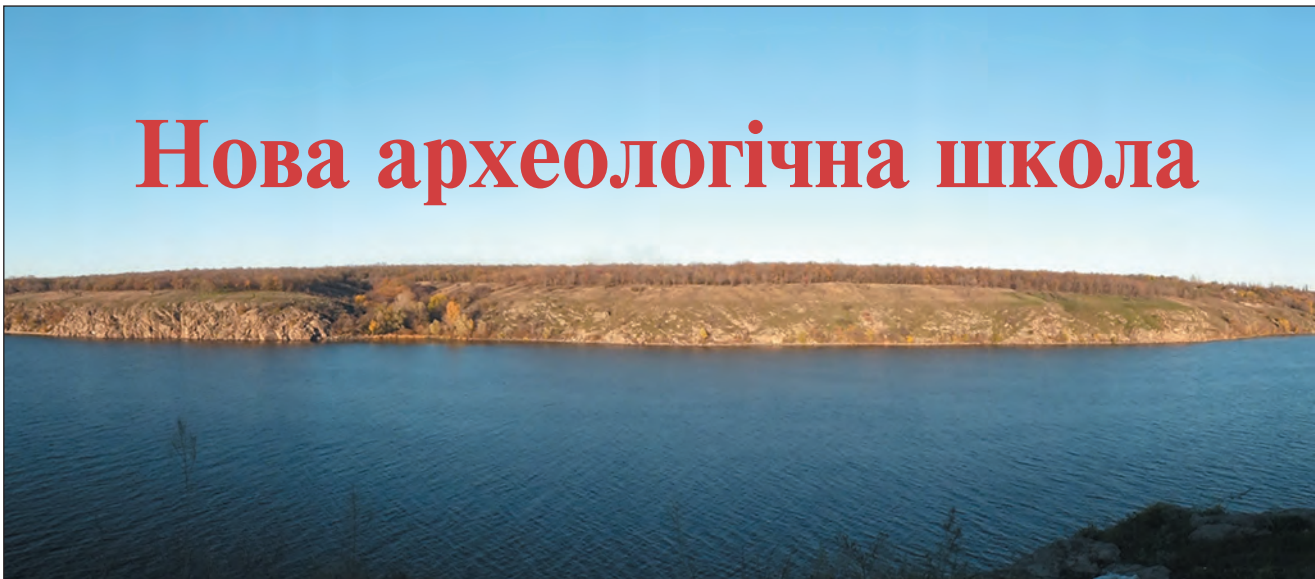

Нова археологічна школа

Олег Тубольцев
ст. наук. співр.
Національного заповідника
"Хортиця",
голова Громадської
організації
"Нова археологічна школа",
м. Запоріжжя

У радянській археології неவிбагливі 1970-ті роки стали живильним середовищем для зростання плеяди людей особливих, але невідомих. Курні намети, кільки в томаті нікого не лякали. Навпаки, романтичні умови зцементували коло однодумців, які повністю відповідали своїй епосі. Ці люди працювали запоем, без вихідних; легко виконували і перевиконували всі можливі й неможливі норми. Перспектива індивідуальних вигод їх дратувала й видавалася образливою. Вони були носіями найвищої — моральної — сторони радянської археологічної науки, світлими лицарями від знань про "черепки та кісточки".

Спільнота й ініціатива цих людей викликали до життя археологічні гуртки. Вони створювалися і працювали повсюдно: на станціях юних туристів, у загальноосвітніх школах, училищах. Завдяки цьому в археологічних експедиціях Радянського Союзу перебувала величезна кількість молоді. Фактично, багато з цих підлітків ставало кадровою зміною старших товаришів, вже набувши необхідних навичок життя і роботи у польових умовах, а також того досвіду спілкування, який тепер називають "соціалізацією". Деякі з гуртків, як, наприклад, гурток *А.В. Віноградова* при Ленінградському Палаці піонерів, дійсно виховав величезний загін талановитих радянських учених.

Археологічні дослідження тоді повністю фінансувала держава. Деякі експедиції були досить успішно інтегровані в економіку 1970—1980-х рр. Наприклад, розвиток меліорації спричинив велетенський сплеск розкопок курганів. Тому в кризові 1990-ті було зупинено більшість розкопок, згорнуто масштабні дослідження. Колись багатолюдні польові табори музеїв, а потім і університетів повільно завмирили.

Я дуже добре пам'ятаю, як начальник експедиції Херсонського краєзнавчого музею вчив нас поодиноці вести розкопки великого кургану. Потім ця сцена ще кілька разів повторювалася в інших експедиціях. У ті часи археологи, практично позбавлені державної підтримки, виявилися нечисленною маргінальною групою із зовсім непривабливим майбутнім. Новий час цинічно перемелював "світлих лицарів". Археологія ставала проектною наукою. Дискретність фінансових процесів диктувала інші умови існування, вимагала пристосування і опанування нових видів діяльності — написання і виборювання грантових проектів, роботу на приватні колекції, створення науково-популярної літератури. Тепер непомітність була суттєвою перешкодою для ефективної роботи. Відродження вимагало зростання нового, приватного, дрібнобуржуазного дієвого і прагматичного героя.

У розвинених країнах за відсутності цільових державних програм бюджетні асигнування археології такі ж мізерні, як і в сучасній Україні. Але по всьому світу розвиваються волонтерські проекти, які дозволяють

На розкопках неолітичного поселення Кам'яна Могила

На розкопках ординської будівлі на Кінських Водах

підтримувати археологію через "археологічний туризм", пропаганду активного відпочинку. Багате античною та середньовічною археологією узбережжя Іспанії приваблює постійний потік мандрівників, джунглі Амазонії з досі мало дослідженими містами індіанців стають центрами для глобальних археологічних проектів. Сприятливі кліматичні умови, хороше харчування, різноманітні освітні програми залучають до експедицій сотні людей, котрі часто обирають археологію як один зі способів урізноманітнення відпочинку.

Україна має прекрасні яскраві археологічні об'єкти, більшість з яких сконцентрована в мальовничих місцях по берегах річок і на морському узбережжі. Організацію розкопок таких античних міст як Ольвія і Херсонес вже давно можна розглядати як великі волонтерські проекти. Підвищує актуальність впровадження таких волонтерських проектів й те, що протягом останніх двадцяти років дитячі літні табори як організації не тільки остаточно розвалилися, а й морально застаріли.

Одним із прикладів сучасного волонтерського руху в українській археології є запорізька Громадська організація "**Нова археологічна школа**" (<https://vk.com/club2665125>). Її засновники — колишні студенти історичного факультету Запорізького університету, археологи, випускники гуртка юних археологів Запорізької обласної станції юних туристів — **Олег Тубольцев** і **Дмитро Кобалія**. Нині Громадська організація співпрацює зі школами, музеями, університетами, іншими профільними організаціями, популяризуючи археологію як науку і спосіб життя.

Даний проект — спроба повернути улюбленій справі простоту і привабливість. Десять років роботи "Нової археологічної школи" унаочнюють творчий синтез педагогіки й археології. Під час літньої експедиції відбуваються екскурсії, лекції, ігри та конкурси. Але, разом з цим, польовий табір "Нової археологіч-

Ординська мозаїка. Кінські води

ної школи" не схожа на молодіжні трудові табори радянських часів. Згідно з усіма вимогами тут розташовано польову камеральну лабораторію, до складу експедиції у разі необхідності входять археозоологи, антропологи, реставратори. Побут організовано таким чином, щоб усі учасники проекту мали можливість концентруватися на роботі, але й не залишатися без відпочинку.

Ми відмовилися від гонитви за площами і знахідками. Ми відмовилися від гонитви за площами і знахідками. На відміну від археологічних гуртків радянського часу, НАШ як організація акцентує увагу на формуванні у молоді позитивного, творчого ставлення до минулого, на пропаганді активного відпочинку в експедиціях.

Кераміка ямної культури. Генералка-2, острів Хортиця

На розкопках унікальної пам'ятки ямної культури на острові Хортиця — Генералка-2

При цьому польові та лабораторні дослідження істотно перетинаються зі суміжними дисциплінами — історією, краєзнавством, програмуванням, психологією, реставрацією та іншими. Знахідки не подаються як мертві предмети за склом, вони є постійним джерелом нової інформації, кроком до знання про минуле. За десять років матеріали з розкопок, здійснених за участю "Нової археологічної школи", не стали мертвими наповнювачами музейних фондів. Їх активно використовують під час написання звітів, а також у інформаційних проектах. Учасники НАШ щороку здобувають призові місця на конкурсах Малої академії наук.

За останні роки члени організації спільно зі співробітниками Інституту археології НАН України взяли участь у *розкопках Міри* — унікальної палеолітичної стоянки на березі Дніпра. Тут на глибині восьми метрів ховається шар із стародавнім житлом, де збереглися знахідки крем'яних знарядь і фрагменти кісток коня.

Проект *розкопок черняхівського поселення Портмашево* проводився у співпраці зі Запорізьким обласним центром охорони пам'яток. У результаті проведених охоронних розкопок вдалося дослідити велику ділянку пам'ятника, який невдовзі був би повністю зруйнований внаслідок берегової ерозії Каховського водосховища.

Вивчення *ординського городища Кінські Води* спільно зі Запорізьким національним університетом дозволило відкрити частину стародавнього мусульманського громадського будинку, прикрашеного колись багатим мозаїчним панно.

За останні три роки "Нова археологічна школа" взяла участь у *розкопках неолітичного поселення Кам'яна Могила—1* і однойменної пам'ятки археології та давнього мистецтва. Тут, серед безлічі горизонтів, археологам вдалося знайти сліди найдавнішої доместикації тварин на території України. У роботі комплексної експедиції також взяли участь співробітники Інституту археології НАН України, Інституту доісторії і ранньої історії (м. Берн, Швейцарія) та Інституту вивчення рослин Університету м. Берн.

Одним з найбільш тривалих проектів "Нової археологічної школи" є розкопки унікальної пам'ятки ямної культури на острові Хортиця — Генералка-2. Тут з 2000 року разом зі співробітниками Національного заповідника "Хортиця" ми проводимо ретельні дослідження складної конструкції з ровів, яка поки не має аналогій у вітчизняній науці.

Поселення, загадкові курганні могильники стають місцями народжень нових відкриттів. За десятиліття існування "Нової археологічної школи" в експедиціях взяло участь понад тисячу школярів і студентів зі Запоріжжя, Києва, Мелітополя, Одеси, Москви, Берліна.

Звичайно, не все так безхмарно. Робота таких організацій потребує розуміння з боку громадськості, держави та бізнесу. Однак сьогодні ніби крізь мутний кристал починають проглядати вже знайомі риси світлої пори. ■